

Úvodem

Přítomné kompendium se pokouší poněkud zaplnit mezeru, která tu zeje v potřebě jednoduché, ale současně alespoň dílem univerzitní, akademické, tedy problémově koncipované příručky ze středověké (staré, starší) literatury východních Slovanů, která by reflektovala současné studijní programy a předměty a jejich návaznost, kontinuitu anebo diskontinuitu.

Celkové pojetí je tu založeno na dvou komplementárních východiscích:

1) starší nebo stará (v tomto případě – stejně jako u slovenské literatury – na rozdíl od české – je to stejné) literatura není jen ruská, ale v určité fázi patří všem východním Slovanům, tvoří společný základ ruské, ukrajinské i běloruské literatury, i když slovo „ruský“ znamenalo různé věci od „skandinávský“, „varjažský“, „vikingský“ až po označení všech východních Slovanů (viz např. skupinu ukrajinských haličských spisovatelů „ruska trijca“ = „ruská trojka“); to by mohlo vyhovovat, ale vzhledem k současnému stavu východoslovanské tripartice už neodpovídá realitě. Proto mluvíme o staré nebo starší literatuře východních Slovanů a myslíme tím jejich společnou fázi do zániku Kyjevské Rusi (sensu stricto 1240) a ještě nějakou dobu poté, neboť období 200–300 následujících let je typické postupnou, povlovnou, nikoli rychlou a náhlou diferenciací. 2) Zastáváme současně názor, že východní Slované se dlouho vyvíjeli společně, vycházíme z dlouhého sdílení stejných hodnot společenských i kulturních, z toho, že východoslovanské teritorium vytvářelo jeden geopolitický a jazykově kulturní areál, což nijak nepopírá různé politické, náboženské a kulturní spoje jeho částí – to je vysvětleno v dalším textu.

Proto má výkladová část příručky dvě části: společnou východoslovanskou protrahovanou až do 17. století a ryze ruskou zahrnující 18. století, kdy je jasné, že se dva další východoslovanské národy jazykově, a tudíž i literárně (ale opět velmi, velmi povlovně) emancipovaly z východoslovanského celku. Ruský vývoj byl specifický a vycházel především z utváření ruštiny na bázi staroslověnštiny, resp. církevní slovanštiny – pokud jde o gramatiku i lexikum: o to se vedly spory, dnes se již příliš nevedou, ale to nic nemění na stavu současné spisovné ruštiny i na její poetické, esteticky relevantní podobě, v nichž jihoslovanské podloží hraje dominantní roli: kacířsky si dovolím tvrdit, že ruština není zdaleka jen východoslovanský jazyk, stejně jako angličtina není zdaleka jen germánský jazyk a zejména v poslední době se tak označuje jen z tradice. To se ovšem projevilo při konstituování literárních textů. Právě 17. století je dobou prvního významného ruského vystoupení z východoevropského celku, vymanění z kulturního vlivu středoevropského areálu a oslabení polského zprostředkovávání západní Evropy: Romanovci zahájili svou velkou kulturně politickou misi a reformy, které Rusko propojily přímo s nejbližšími

kulturami evropského Západu; 18. století to jen rozvinulo do nebývalé šíře. Zde se pomalu rodí jev zvaný později „ruský literární zázrak“ nebo „zlatý věk ruské literatury“. Ona „záračnost“ však vychází z přirozeného, ale i silového zásahu do vývoje literárního jazyka a z něho utvářených textů.

Z didaktického hlediska je problémem už jazyk, jímž jsou texty ruské/východoslovenské středověké literatury psány (a středověkem myslíme skutečně období odpovídající evropskému středověku; v ruském prostoru se některé rysy středověku uchovaly ještě v 17. století): znalost moderní ruštiny, kterou studenti v této fázi zpravidla stejně nemají nijak dobrou, nám tu mnoho nepomůže, často je tu užitečnější čeština, resp. znalost některého jihoslovenského jazyka; znalost staroslověnštiny, nemluvě o jejích variantách, tu nelze příliš předpokládat. Proto četbu úryvků uváděných textů musí učitel provázet elementárním výkladem písma, jednotlivých liter a komentářem ad hoc k jevům morfologickým a syntaktickým. To je jistě do značné míry typické i pro literaturu 18. století, ale přece jen nikoli v takové míře. V antologii jsme rezignovali na poznámkový aparát s výjimkou několika úvodních textů psaných ruskými odborníky.

I když výklad obrysově pokrývá 11.–18. století, literární ukázky zahrnují pouze 11.–17. století včetně – literární texty ruského 18. století obsahují jiná kompendia připravená v rámci tohoto projektu.